

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 18-19 квітня 2019 року)

**Суми
2019**

4. Ширяев Е. Н. Что такое культура речи / Е. Н. Ширяев // Мы сохраним тебя, русский язык. – М. : Наука, 1995, С. 9–10.

Ольга Коньок,

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету

Джоші Руші,

студент Сумського державного університету

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНДІЙСКИХ ПАРЕМІЯХ

Актуальність теми. Пареміологічна картина світу є важливою складовою національної картини світу. У науковій літературі пареміологічна картина світу визначається як «найбільш специфічний національно і культурно маркований фрагмент мовної картини світу, у якому «дух народу», особливості його світобачення і ціннісні пріоритети, моральний та естетичний досвід і знання етносу, ключові правила етикету віддзеркалюються найбільш виразно» [3]. Інакше кажучи, у пареміях відображено всі аспекти і сфери діяльності буття людини, паремії становлять собою певний морально-етичний код тієї чи іншої нації, розкривають особливості менталітету цієї нації, висвітлюють її цінності.

У пареміях, з одного боку, відбивається «наївна», побутова картина пізнання світу, з іншого – міститься морально-етична оцінка ситуацій і вчинків людини; з одного боку, паремії є певним узагальненням життєвого досвіду, з іншого – становлять собою сентенції-повчання на підставі цього досвіду.

Науковці зазначають, що саме в пареміях втілено культурно-національний світогляд, відображені в короткій формі категорії й установки життєвої філософії народу як носія конкретної мови, що дозволяє кваліфікувати їх як стереотипи народної самосвідомості [5].

Аналіз наукової літератури показав, що в сучасному мовознавстві основними підходами до вивчення паремій є такі: 1) традиційний лінгвістичний опис – спрямований на з'ясування лексичного складу та особливостей семантики паремій, визначення синтаксичної структури (В. Т. Бондаренко, В. В. Гвоздєв, Л. А. Морозова, Л. Б. Савенкова та ін.); 2) лінгвокультурологічний підхід, у межах якого паремії розглядаються як «дзеркало культури» (Н. Д. Арутюнова, В. В. Жданова, В. П. Жуков, В. М. Телія та ін.); 3) когнітивний аналіз, завдання якого – вивчення актуалізованих у пареміях особливостей пізнання світу (Є. Іванова, В. І. Карасик та ін.).

Як бачимо, пареміологічний фонд можна вивчати в різних аспектах залежно від мети дослідження.

Мета нашої **розвідки** – визначення особливостей оцінної категоризації в пареміологічних картинах світу українського та індійського народів та засобів вираження оцінки в текстах паремій на прикладі концепту «совість».

Завдання дослідження: 1) вивчити лінгвістичну літературу за темою дослідження; 2) дослідити особливості вираження оцінки на прикладі українських та індійських паремій з концептом «совість».

Основні результати дослідження. Як свідчить аналіз, проблема вивчення особливостей оцінної категоризації світу є досить актуальною. Мовознавці визначають оцінку як компонент прагматичного значення слова, що виражає ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта позамовної дійсності за допомогою зіставлення окремих його ознак із системою цінностей, що панують у даному мовному колективі [5].

Оцінка є певною ознакою предмета, події, факту, допомагає орієнтації людини в історичному часі й просторі. Як зазначають науковці, оцінка реалізується у вигляді різних дихотомій: вона може бути позитивною і негативною, зовнішньою і внутрішньою, абсолютною і компаративною тощо.

Паремії, що за своїм змістом є алегоричними виразами, оцінні константи картини світу (як цінності, так і антицінності) подають в образній формі.

Аналіз показав, що в сучасному мовознавстві проблему дослідження пареміологічної картини світу в різних лінгвокультурах крізь призму категорії «оцінка» досліджено недостатньо. Питання щодо специфіки оцінної категоризації в україно-індійській пареміологічних картинах світу, а також особливостей вираження і місця різних типів оцінок у певних пареміологічних полях очікує свого вирішення.

Як відомо, у пареміологічних картинах віддзеркалюється універсальне (інваріантне) і специфічне (національно-культурне) сприйняття світу, а отже, їх вивчення дозволяє виявити спільне й відмінне в міжкультурному просторі, в інтерпретації та вербалізації явищ, подій, духовних феноменів.

Розглянемо особливості вираження оцінки на прикладі українських й індійських паремій з концептом «совість».

У науковій літературі наводиться багато визначень категорії «совість», однак спільним в усіх дефініціях є те, що совість трактується як моральна свідомість людини, здатність розрізняти добро і зло, а також моральна відповідальність за свою поведінку в соціумі. Саме тому в пареміях «совість» частіше за все вживається разом з якимось іншим концептом. В українській пареміологічній картині світу категорія «совість» пов'язується з такими поняттями, як серце, душа, честь тощо.

Українська дослідниця Т.А. Єщенко справедливо зауважує, що «своєрідною оселею буття для людської совісті є душа і серце» [1]. У пареміях, що містять концепт «душа», совість найчастіше співвідноситься з християнською вірою: *Очі – міра, душа – віра, совість – порука*. І саме це визначає, що такі паремії містять зазвичай контекстуальну оцінність «праведне – гріховне» (гідне – негідне). Дослідники зазначають, що для українця совість – найвища моральна цінність. Українські паремії містять сентенції-застороги берегти душу від гріха, здатного її вбити: *Грішне тіло й душу з'їло; Краще жити бідняком, ніж розбагатіти гріхом* [4].

Індійські паремії також наголошують на необхідності жити за законами совісті: *Краще чисте сумління, аніж царське володіння; Совість знаєш – усе*

маєш; Хто по совісті живе, у того і на солончаку хліб народиться [2]; та стерегтися гріха: Гріх солодкий, та ганьба страшна; Коли човен гріхи переповнять – він тоне; і прагнути зберегти красу своєї душі добрим життям: Добра душа людину прикраша; Чиста вода чорнило змиває, а чорну душу лиш смерть забирає; Немає добра в твоїй душі - знайди хоча б добрий вигляд.

Як бачимо, категорія оцінки щодо аналізованої групи паремій реалізується в таких ознаках, як «праведне – гріховне», «гарно» – «погано», «гідно» – «негідно».

З концептом «совість» пов'язана і така моральна категорія, як честь. В українських пареміях це репрезентовано в оцінній опозиції «гідно – негідно»: *Яка совість, така й честь; Добро стратити – наживеш, честь втратити – пропадеши; Безчестя гірше смерті.*

Аналогічні приклади знаходимо і в індійському пареміологічному фонді: *Маєш честь – ти людина, а без честі – тварина; Краще й не жити, аніж честь згубити; За грішми не сумуй, а честі пильнуй.*

Спільним у пареміологічних картинах світу українського та індійського народу є засудження лицемірства як порушення законів совісті. З допомогою образів полину, шила, гадюки українці висловлюють своє ставлення до проявів підступності і нещирості: *Слова – як мед, діла – як полин; Щебече, як соловейко, а кусає, як гадюка; Словом – як шовком вишиває, а ділом – як шилом шпигає.*

Індійські ж паремії містять переважно сакральну оцінку лицемірства (лукавства) як гріха та мають образний, метафоричний зміст: *Ім'я Рами на язиці, ніж у стороні* (Рама – Бог, що зійшов на Землю, щоб покарати злочинців і захистити праведників); *З'ївши дев'ять сотень мишей, кіт пішов на Хадж* (про великого злочинця, який вважає, що будь-який гріх можна змити кількома молитвами або всіляко демонструє благочестиву поведінку); *Не такий солодкий мед, як медоточиві промови.*

Основними мовними засобами вираження оцінності в аналізованих пареміях є такі:

- компаративи з використанням ступенів порівняння або порівняльних

сполучників, наприклад: укр. *Безчестя гірше смерті; Щобече, як соловейко, а кусає, як гадюка*; інд. *Краще чисте сумління, аніж царське володіння; Краще й не жити, аніж честь згубити*;

- імперативні конструкції: укр. *Бережи честь з молоду, а здоров'я під старість*; інд. *За грішми не сумуй, а честі пильнуй*;

- контекстуальна метафорична образність: укр. *Водою, що хочеш, лиш сумління не сполощеш*; інд. *З'ївши дев'ять сотень мишей, кіт пішов на Хадж*.

Висновки. Зіставлення української та індійської пареміологічної картини світу на прикладі паремій із концептом «совість» дозволяє дійти висновку про близькість його розуміння як критерію моральної свідомості людини, почуття відповідальності за свою поведінку. Аналіз пареміологічного фонду українського та індійського народу свідчить про універсальний зв'язок концепту «совість» з такими категоріями, як душа, честь, лицемірство. Водночас змістове наповнення цих категорій певною мірою є різним, що пояснюється відмінностями соціального та духовного досвіду, демонструє своєрідність української та індійської культури.

Список використаних джерел:

1. Єщенко Т. А. Концепт «сумління/совість» в етнокогнітивному та біблійному аспектах [Електронний ресурс] / Т. А. Єщенко. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/85513/29-Yeschenko.pdf?sequence=1>.
2. Індійські прислів'я та приказки: з хінді, бенг., пенджаб. та ін. мов / упоряд., вступ. слово В. Баліна; пер. С. Наливайка. – К. : Дніпро, 1983. – 221 с.
3. Концепт «труд/лень» в пареміології неродствених мов : на прикладі німецького, англійського, російського, башкирського та татарського мов [Електронний ресурс] / Каримова Римма Хатиповна. – Режим доступу : <http://www.dslib.net/sravnit-jazykoved/koncept-trud-len-v-paremiologii-nerodstvennyh-jazykov-na-primere-nemeckogo.html>.
4. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с. (Серія «Пам'ятки України»).

5. Федуленкова Т. Н. Фразеологическое пространство национального словаря в сопоставительном аспекте [Электронный ресурс] / Федуленкова Т. Н., Адамия З. К., Чабашвили М. – М. : Академия естествознания, 2014. – Режим доступа : <https://monographies.ru/ru/book/section?id=7396>.

Наталія Пилипенко-Фріцак,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ІМЕННИКИ СПІЛЬНОГО РОДУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Актуальність. Серед інших формальних та формально-семантичних розрядів слів в межах категорії роду увагу привертають іменники спільного роду – слова, що можуть називати осіб обох статей, а своє граматичне значення однозначно реалізують лише в умовах контексту. Існування іменників спільного роду виступає як граматичний феномен, відомий в тій чи іншій мірі усім слов'янським мовам, але особливо характерний для східнослов'янських, в яких такі субстантиви «являють собою досить виразну цілісну групу на загальнослов'янському фоні.

В сучасному мовознавстві поняття «спільний рід» не має однозначного висвітлення, що й визначило мету роботи: дослідити погляди мовознавців щодо питання класифікації іменників спільного роду в сучасній українській мові.

Рід — несловозмінна граматична категорія, що є однією з морфологічних ознак іменника, полягає у поділі іменників на класи, віднесені відповідно до чоловічого, жіночого і середнього родів. Вважають, що граматичний рід виник на основі первісних категорій живих і неживих істот ще на загальноєвропейському ґрунті. З категорії живих істот виділилися спочатку два